

ถอดบทเรียน “โครงการพัฒนาศักยภาพอาสาปศุสัตว์ในการมีส่วนร่วมภาคประชาชน”

อังคณา บรมมินهنทร์
หัวหน้ากลุ่มวิจัยและพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี

ตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ให้แต่ละหน่วยงานในสังกัดจัดทำเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล หมู่บ้านให้เข้มแข็ง ในลักษณะเดียวกับอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน : อสม. โดยจัดระบบบริหารจัดการอาสาสมัครทั้งหมดในระบบต่างๆ มาทำงานร่วมกันแบบบูรณาการกับเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งกรมปศุสัตว์ได้ดำเนินการโครงการพัฒนาศักยภาพอาสาปศุสัตว์เพื่อให้มีเครือข่ายเกษตรกรทางด้านปศุสัตว์ในท้องที่ และเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว โครงการนี้ดำเนินการมาสามทศวรรษแล้ว (เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2530 ถึง ปัจจุบัน พ.ศ.2559) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้นำด้านปศุสัตว์ที่เรียกว่า “อาสาปศุสัตว์” มีชื่อย่อว่า “อสป.” และเนื่องจากปัจจุบันอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการเกษตรกรผู้เลี้ยงปศุสัตว์ อีกทั้งกรมปศุสัตว์มีปริมาณงานมากขึ้นตามบทบาทและภารกิจที่เพิ่มขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องให้อาสาปศุสัตว์ช่วยเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน เช่น การฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด การเฝ้าระวังโรค การสำรวจจำนวนเกษตรกรและจำนวนปศุสัตว์ในท้องที่ ตลอดจนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานของกรมปศุสัตว์ ฯลฯ ทั้งนี้การปฏิบัติงานของอาสาปศุสัตว์ต้องอยู่ในการกำกับ ดูแล และรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ด้วย

จากฐานข้อมูลอาสาปศุสัตว์ของกองส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ซึ่งมีการปรับปรุงให้เป็นปัจจุบันทุกปี พบว่ามีอาสาปศุสัตว์ที่ยังปฏิบัติงานทั่วประเทศ 44,293 คน (ณ วันที่ 17 พฤษภาคม 2559) และฐานข้อมูลนี้มีการเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลอาสาสมัครเกษตรกรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ด้วย

การปฏิบัติงานของอาสาปศุสัตว์เป็นการปฏิบัติงานระหว่างเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่มีการติดต่อประสานความร่วมมือระหว่างกัน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเป็นประเด็นสำคัญ และพบว่าการปฏิบัติงานของอาสาปศุสัตว์เป็นที่ยอมรับของเกษตรกรในท้องที่และมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมภาคประชาชน จึงได้รับรางวัลจากสำนักพัฒนาระบบบริหาร (ก.พ.ร.) ในเรื่องการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม และได้รับรางวัลสามปีต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ.2558 ดังนี้

- ปี พ.ศ. 2556 รางวัลความเป็นเลิศด้านการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ระดับดีเยี่ยม
- ปี พ.ศ. 2557 รางวัลขยายผลการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ระดับชมเชย
- ปี พ.ศ. 2558 รางวัลความเป็นเลิศด้านการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมขยายผล ระดับดี

ดังนั้น กรมปศุสัตว์จึงมีความภาคภูมิใจในผลการปฏิบัติงานของอาสาปศุสัตว์เป็นอย่างมาก และเห็นความจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพอาสาปศุสัตว์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องต่อไป ให้อาสาปศุสัตว์มีความรู้ความสามารถพร้อมช่วยงาน ซึ่งการปฏิบัติงานของอาสาปศุสัตว์ นั้น **มีหลักยึดในการดำเนินงานมาโดยตลอด คือ หลักปรัชญา 3 มี “มีความสนใจร่วม มีความต้องการร่วม และมีผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ร่วมกัน”**

ในการนี้ กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร (ก.พ.ร.) กรมปศุสัตว์ จึงได้ดำเนินการถอดบทเรียนจากการดำเนินงานโครงการนี้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการมีส่วนร่วมภาคประชาชนว่า **“การดำเนินการของโครงการ มีความจำเป็นต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง”** โดยอาศัยกลไกของกระบวนการ 5ช ซึ่งประกอบด้วย

1. **ชี้** : ชี้แจงทำความเข้าใจให้เกษตรกรได้ทราบถึงสิทธิและโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมกับกรมปศุสัตว์ในการพัฒนาปศุสัตว์ในพื้นที่
2. **ชวน** : ชักชวนให้เกษตรกรใช้สิทธิและโอกาสที่พึงมี เข้ามามีส่วนร่วมกับกรมปศุสัตว์ในการพัฒนาปศุสัตว์ในพื้นที่ผ่านการเป็นอาสาปศุสัตว์ เพื่อยกระดับการเลี้ยงปศุสัตว์ของตนเองและเพื่อนเกษตรกร
3. **เชิญ** : เชิญเกษตรกรที่มีศักยภาพเข้ารับการพัฒนาเป็นอาสาปศุสัตว์เพื่อร่วมพัฒนาปศุสัตว์ของตนเองและช่วยเพื่อนเกษตรกร
4. **ช่วย** : กรมปศุสัตว์ ช่วยพัฒนาศักยภาพอาสาปศุสัตว์ให้มีความรู้ ความสามารถด้านการเลี้ยงปศุสัตว์ การจัดการปศุสัตว์ที่ดี การป้องกันโรคระบาด การรักษาโรค และการปฐมพยาบาลสัตว์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน การสื่อสาร และมีภาวะผู้นำ อาสาปศุสัตว์ ช่วยตนเองโดยพัฒนาการเลี้ยงปศุสัตว์ของตนตามหลักวิชาการที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ และช่วยเพื่อนเกษตรกรในพื้นที่โดยทำให้เป็นตัวอย่างพร้อมถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์การเลี้ยงปศุสัตว์ที่ถูกหลักวิชาการให้แก่เพื่อนเกษตรกร
5. **เชิดชู** : ยกย่องเชิดชู อาสาปศุสัตว์ที่มีความโดดเด่นในการมีส่วนร่วมการพัฒนาปศุสัตว์ในพื้นที่ และประสบความสำเร็จ โดยการมอบรางวัลอาสาปศุสัตว์ดีเด่นระดับเขต และระดับจังหวัด ในวันที่ 5 พฤษภาคมของทุกปี ซึ่งเป็นวันสถาปนากกรมปศุสัตว์และวันอาสาปศุสัตว์

ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและอาสาปศุสัตว์กับกรมปศุสัตว์ ในการพัฒนาปศุสัตว์ในพื้นที่ โดยมีระดับการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมใน 5 ระดับ (5ร) ดังนี้

1. **ร่วมรับรู้** (Inform) : เกษตรกรและอาสาปศุสัตว์มีส่วนร่วมรับรู้นโยบาย แผนยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ กิจกรรม ข้อมูล ข่าวสาร ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาปศุสัตว์ในพื้นที่
2. **ร่วมให้ข้อมูล** (Consult) : เกษตรกรและอาสาปศุสัตว์มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และความต้องการความคาดหวังที่เกี่ยวกับการปศุสัตว์ เพื่อให้กรมปศุสัตว์ใช้สำหรับวางแผนพัฒนาการปศุสัตว์ในพื้นที่ ได้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่
3. **ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ** (Involve) : ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจ เกี่ยวกับการปศุสัตว์ของประเทศ
4. **ร่วมทำ** (Collaborate) : เกษตรกรและอาสาปศุสัตว์มีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจ เกี่ยวกับการปศุสัตว์ในพื้นที่ ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกับกรมปศุสัตว์ในประเด็นที่ได้ทำความตกลงกันไว้ เช่น การร่วมเฝ้าระวังและป้องกันโรคระบาดสัตว์ในพื้นที่ ร่วมกันพัฒนาและผลิตพันธุ์สัตว์ ร่วมยกระดับมาตรฐานการเลี้ยงปศุสัตว์ เป็นต้น
5. **รับทำแทน** (Empowerment) : อาสาปศุสัตว์ดำเนินการแทนกรมปศุสัตว์ในการพัฒนาปศุสัตว์ของตนเองให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐานและมีผลผลิตสูง พร้อมถ่ายทอดองค์ความรู้และ

เทคโนโลยีการเลี้ยงปลุ่สัตว์ ให้แก่เกษตรกรเพื่อนบ้านแทนกรมปลุ่สัตว์ โดยตั้ง เป็นศูนย์เรียนรู้ ฟาร์มตัวอย่าง ฟาร์มสาธิต หรือหมู่บ้านปลุ่สัตว์ชนิดต่างๆ รวมทั้งทำหน้าที่เฝ้าระวังโรคระบาดปลุ่สัตว์ และเป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐ

กรมปลุ่สัตว์ ได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เข้ามาร่วม ดังนี้

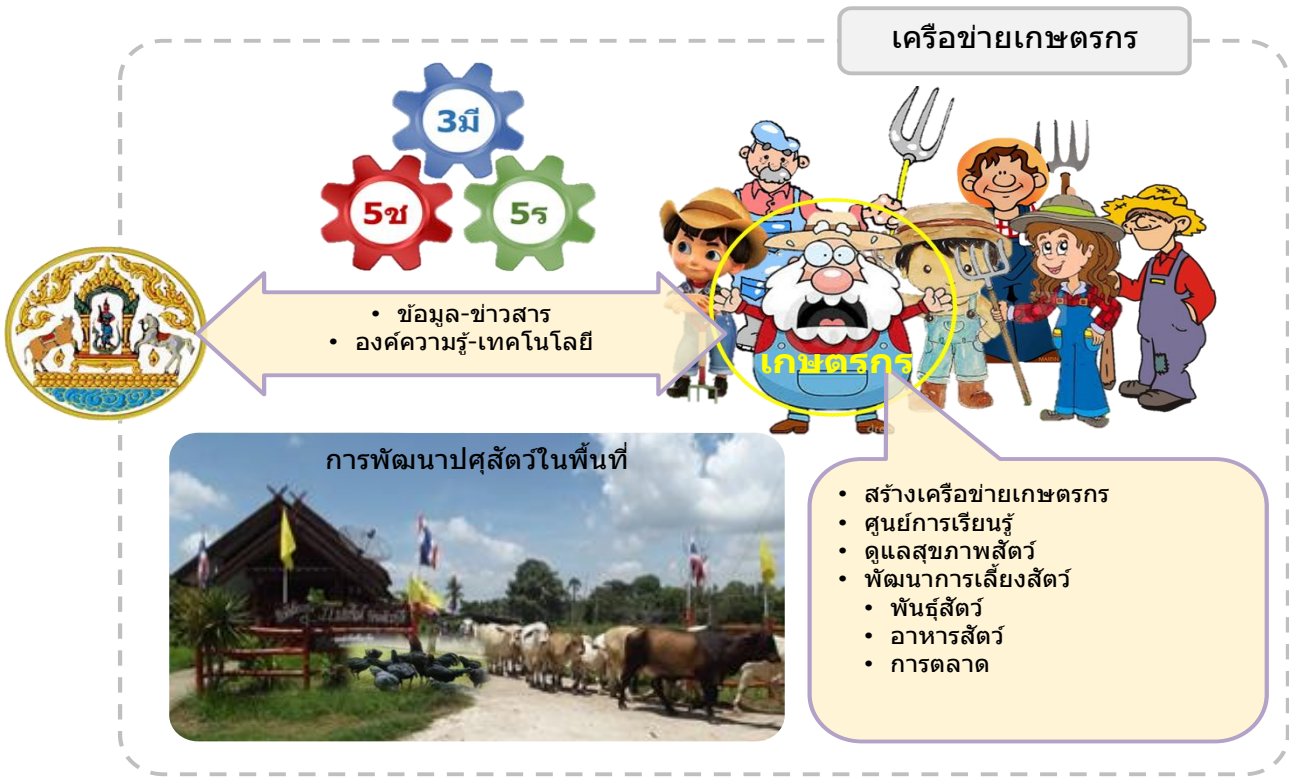
1. กองส่งเสริมและพัฒนาการปลุ่สัตว์เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ดำเนินการดังนี้
  - สสำรวจความต้องการของเกษตรกรเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน โดยร่วมกับหน่วยงานของ กรมปลุ่สัตว์ในพื้นที่
  - สนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินกิจกรรมตามแผนและจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่และอาสาปลุ่สัตว์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด
  - ติดตามตรวจเยี่ยมให้คำแนะนำเพื่อช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานของอาสา ปลุ่สัตว์ร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่
  - ประเมินความพึงพอใจของอาสาปลุ่สัตว์ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการปลุ่สัตว์
2. หน่วยงานของกรมปลุ่สัตว์ในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานปลุ่สัตว์เขต สำนักงานปลุ่สัตว์จังหวัด สำนักงานปลุ่สัตว์อำเภอ มีหน้าที่ในการจัดประชุมชี้แจงและจัดฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่และอาสาปลุ่สัตว์ในพื้นที่ ให้เข้าใจแนวทางการปฏิบัติ การจัดเก็บข้อมูล การรายงานผล และองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ ปลุ่สัตว์ และให้การสนับสนุนการดำเนินงานของอาสาปลุ่สัตว์ในพื้นที่
3. อาสาปลุ่สัตว์ที่เข้าร่วมโครงการ มีหน้าที่ ดังนี้
  - เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต หรืออื่นๆ ตามที่กรม ปลุ่สัตว์กำหนด เช่น การฝึกอบรม สัมมนา การศึกษาดูงาน ฯลฯ
  - ร่วมในการดำเนินงานร่วมกับกรมปลุ่สัตว์ในประเด็นที่ได้ทำความตกลงกันไว้ เช่น การร่วม เฝ้าระวังและป้องกันโรคระบาดปลุ่สัตว์ในพื้นที่ ร่วมพัฒนาและผลิตพันธุ์ปลุ่สัตว์ ร่วมยกระดับมาตรฐานการเลี้ยงปลุ่สัตว์ เป็นต้น
  - ดำเนินการแทนกรมปลุ่สัตว์ในการพัฒนาปลุ่สัตว์ของตนเองให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐานและมีผลผลิตสูง พร้อมถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเลี้ยงปลุ่สัตว์ให้แก่เกษตรกรเพื่อนบ้านแทนกรมปลุ่สัตว์

ในการนี้ จึงกล่าวได้ว่า อาสาปลุ่สัตว์มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินการตามภารกิจหลักของ กรมปลุ่สัตว์ให้บรรลุได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลภายใต้ข้อจำกัดด้านกำลังคนภาครัฐและปริมาณงาน ที่กรมปลุ่สัตว์ต้องรับผิดชอบ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรและอาสาปลุ่สัตว์แล้ว เพียงลำพังภาครัฐฝ่าย เดียวย่อมไม่สามารถทำให้ภาคการปลุ่สัตว์ของประเทศไทยได้รับความยอมรับจากนานาประเทศได้

ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของอาสาปลุ่สัตว์ ภายใต้หลักปรัชญา 3มี และกลไกของกระบวนการ 5ช ในระดับที่แตกต่างกันของการเข้ามามีส่วนร่วม 5ร ส่งผลให้เป้าหมายของเกษตรกรและเป้าหมายของกรม ปลุ่สัตว์บรรลุได้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ได้แก่ การเกิดโรคระบาดปลุ่สัตว์ลดลง อาชีพการปลุ่สัตว์เป็นอาชีพ ที่สามารถสร้างรายได้และความมั่นคงให้แก่เกษตรกร ผลิตภาพการผลิตปลุ่สัตว์สูงขึ้น ส่งผลให้สินค้าปลุ่สัตว์มี คุณภาพ ได้มาตรฐาน มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งตลาดภายในประเทศและ ต่างประเทศ

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ประสบความสำเร็จต้องเกิดจากหลักปรัชญาที่ถูกต้อง มีกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาระดับการมีส่วนร่วมให้สูงขึ้นเรื่อยๆ และมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ทันสมัยเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงกระบวนการสร้างความผูกพันและความภาคภูมิใจให้กับผู้มีเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ โดยไม่ใช่ผลประโยชน์เป็นเครื่องชี้้นำแต่เพียงอย่างเดียว

กรมปศุสัตว์ได้ใช้รูปแบบและกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม “3มี 5ช 5ร” ซึ่งเป็นการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมที่ไม่ได้เกิดจากทฤษฎี แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากปัญหาและความท้าทายที่กรมปศุสัตว์ต้องฝ่าฟันให้ได้ โดยการแก้ปัญหาตามสภาพความเป็นจริงและข้อจำกัดที่ต้องเผชิญอยู่จนสามารถประสบความสำเร็จได้ ต่อมาจึงได้มีการสรุปบทเรียนพบว่า การดำเนินการโครงการนี้มีความสอดคล้องตรงตามหลักการมีส่วนร่วมทุกประการ

ภาพ รูปแบบการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมกรมปศุสัตว์

บรรณานุกรม

ทวีสิริภูมิ์ บุญยาภิบาล. 2557. ใบสมัครรางวัลความเป็นเลิศด้านการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประจำปี พ.ศ. 2558 ประเภทรางวัลขยายผลการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม. เอกสารอัดสำเนา.

อังคณา บรูมินเหนทร์. 2558. คู่มือปฏิบัติงานโครงการพัฒนาศักยภาพอาสาปศุสัตว์ ประจำปี 2559. เอกสารอัดสำเนา.